

Merja Leppälahti

Wanha karjalainen perinnevuosi

Tapoja, uskomuksia ja sanontoja

Wanha karjalainen perinnevuosi

Wanha karjalainen perinnevuosi

Tapoja, uskomuksia ja sanontoja

Merja Leppälahti

© 2025 Merja Leppälahti

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-9419-7

Sisältö

Johdanto	6
SYKSY	7
Syyskauden enteitä	8
Yskä	9
Kekri, pyhäinpäivä ja jakoaika	11
Naimisiinmeno	12
Tuuti mie lullaan lasta	14
TALVI	17
Joulu	19
Uusi vuosi	25
Loppiainen ja Nuutin päivä	27
Laskiainen	28
KEVÄT	30
Enteitä	31
Pääsiäisen aika	32
Jyrinpäivä	39
Vappu	40
Äitienpäivä	41
KESÄ	42
Kasveja	44
Juhannus	48
Naisten viikko	54
Mätäkuu	55
Ruoka ja ruokailutavat	56
Kirjallisuutta	59

Johdanto

Karjalainen perhe oli suurperhe, jossa saman katon alla asui useita sukupolvia ja usein myös veljeksiä perheineen. Entisajan maaseutuyhteisön asukkaista suurin osa oli suoraan tai välillisesti riippuvainen maanviljelyksestä. Myös ihmisen elämäнкаari nivoutui vuodenkiertoon.

Arkistoihin on tallennettu paljon säähän liittyviä ennustuksia, ohjeita ja uskomuksia. Niissä esiintyy monia almanakassa ja pyhimyskalenterissakin olleita nimiä, joita ei enää tunneta (esimerkiksi Tiburius tai Urbanus). Nimet voivat myös esiintyä erikoisissa muodoissa, kuten Ierikka, joka viittaa Erkin päivään. Lisäksi välillä puhutaan jonkun päivän kohdalla ”vanhasta”. Tämä johtuu vuoden 1753 kalenterimuutoksesta. Ruotsissa ja siten myös siihen kuuluneen Suomen alueella käytettiin juliaanista kalenteria 28.2.1700 saakka ja vielä uudelleen 1.3.1712–17.2.1753. Näiden välillä oli käytössä ruotsalainen kalenteri. Vuonna 1753 otettiin käyttöön gregoriaaninen kalenteri, joka siirsi aikaa 11 päivää eteenpäin. Käyttöönotto tehtiin siten, että 17.2.1753 jälkeen seuraava päivä oli 1.3.1753. Tästä johtuen perinnearkiston sääänteissä puhutaan esimerkiksi ”vanhasta vapusta”, joka oli siis lähes kaksi viikkoa myöhemmin ”uutta vappua”.

Aineisto on pääosin tallennettu luovutetun Karjalan luterilaisilta alueilta Etelä-Karjalasta. Suuri osa aineistoista on peräisin Karjalankannakselta. Tässä pikku kirjassa kuljetaan vuoden matka syksystä alkaen. Käydään myös häissä ja kuullaan tuutulauluja. Lopuksi on pieni katsaus ruokaan ja ruokailutapoihin. Kirjallisuusluettelon avulla löytyy halukaille lisätietoja.

Astu sissään, siit on tullut muitakii!

SYKSY

SYKSY

Syksyn kuukaudet olivat syyskuu, lokakuu eli likakuu, routakuu eli marraskuu. Syyskuussa on syyspäiväntasaus, jolloin yö ja päivä ovat samanpituiset. Se merkitsee kesän loppumista ja syksyn alkamista.

Syksyllä naisväeltä loppuivat ulkotyöt, ja karja siirtyi laitumelta navettaan. Kesän sato korjattiin talteen, mitä oli vielä korjaamatta. Nauriit ja perunat laitettiin kuoppaan, johon ne suojattiin pakkaselta, jotta ruokaa riittäisi koko pitkäksi talveksi. Syysteurastukset tehtiin, ja lihaa säilöttiin suolaamalla ja savustamalla. Syyskuussa myös ennustettiin talven tuloa.

Syyskauden enteitä

21.9. Matteus, Syys-Matti

Matinpäivästä lähtien käärmeet menevät maan alle.

Mattina karhu maata panee.

Jos Mattina talvi tulee, niin Valpurina jokijäällä ajetaan.

29.9. Mikko, Mikkeli

Mikkelinä nauriit kuoppaan ja akat uunille.

Jos ennen Mikkoa talvi tulee, se jatkuu vielä vappunakin.

Mitä ilma Mikon päivänä, sellainen on joulupäivänä.

Jos on lunta Mikkelinä, niin on lokaa loppiaisena.

7.10. Birgitta

Viikko Pirkitasta talvitöihin, kaksi oravan päivään (oravanahka on kyllin hyvä metsästettäväksi).

Kauraa kuhilailla Kirvussa 1920-luvulla. Kuva: Museovirasto

28.10. Simo

Simo siltoja tekee, ts. pienet vedet alkavat jäätyä.

Kekri, köyri, pyhäinmiestenpäivä

Jos pyhäinpäivänä on vielä lehtiä puissa, tulee keväällä takatalvi.

Köyhäki kekriks, jokahinen jouluks.

Martti maal, karttu jääl, paimenet kylä' kulul, omat lapset orre pääl.

25.11. Kaisa

Katrinpäivänä on usein suojasää, "Katriinan suvi".

Katri vesperse se kaik kastelee.

Marraskuussa tullut talvi ei kestä, lokakuun tai joulukuun talvi kestää.

Yskä

Syksyisin vaivasi monia yskä, ja monet lapsetkin osasivat hokea:

Mää, yskä, Äskelää,
Anna ämmiin rykkii,
Koukkuleukoin koukutella,
Partasuihen paukutella!
Ei uo yskä, yhen rykkii,
Yskä on ympär kyllää.

Yskään käytettiin hokujen lisäksi myös lääkkeitä. Yskän hoitoon on valmistettu teetä mm. isohirvenjäkälästä eli islanninjäkälästä, ajuruohosta, siankärsämöstä, piharatamon lehdistä, kihokista, sudenmarjasta ja suopursusta. Näillä yritettiin helpottaa myös hinkuyskää, joka oli pikkulapselle usein kohtalokas.

*

Talonpojaha se pittää kirpust keisarii ast kaik elättää.

Pajupehko ja talonpoika on vaikijat hävittää.

Peitä peltos siemenel, istu isse vaik aijal.

Maa kasvaa maatessaki, pelto piehtaroieessaki.

Kell ei uo jalat sonnas, sill ei uo suu jamakas.

Leiväst o nii hyvä ruuva apu jottaha.

Pittää keittää rokkaa jot ei huoli toivoo ihmisii kuolemaa.

Kaljal työt tehää, oluel piot pietää.

Kyll on meil kynttelii ku on mänty mäel. (päreitä)

Entisajan maaseutuyhteisön asukkaista suurin osa oli suoraan tai välillisesti riippuvainen maanviljelyksestä. Myös ihmisen elämänkaari nivoutui vuodenkiertoon.

Tässä pikku kirjassa kuljetaan vuoden matka syksystä alkaen. Käydään myös häissä ja kuullaan tuutulauluja. Lopuksi on pieni katsaus ruokaan ja ruokailutapoihin. Kirjan aineisto on tallennettu luovutetun Karjalan luterilaisilta alueilta Etelä-Karjalasta, suuri osa aineistoista on peräisin Karjalankannakselta.

Astu sissään, siit on tullut muitakii!

